

MARZENA STROJEK-FILUS

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

SZCZEGÓLNE TRANSAKCJE KSZTAŁTUJĄCE WARTOŚĆ ZYSKÓW CAŁKOWITYCH W JEDNOSTKACH GRUPY KAPITAŁOWEJ

Streszczenie

Polityka bilansowa dopuszcza różne narzędzia kształtowania zysków całkowitych jednostek gospodarczych. W grupach kapitałowych szczególne znaczenie, z tego punktu widzenia, mają transakcje wewnątrzgrupowe oraz transakcje zmieniające strukturę grupy kapitałowej. Narzędzia te w istotnym stopniu wpływają na poziom wykazywanych zysków całkowitych w jednostkowych sprawozdaniach finansowych oraz w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym

Słowa kluczowe: grupa kapitałowa, zyski całkowite, skonsolidowane sprawozdanie finansowe, transakcje w grupie kapitałowej

Wprowadzenie

Jednostki gospodarcze, prowadząc działalność gospodarczą, osiągają różne efekty finansowe w postaci zysków lub strat całkowitych. Odpowiednio prowadzona w tych jednostkach polityka bilansowa umożliwia wpływanie na ich ostateczny poziom oraz na wizerunek finansowy jednostki, jaki powstaje w sprawozdaniu finansowym.

W grupie kapitałowej można wskazać narzędzia polityki bilansowej typowe dla jednostek gospodarczych niepowiązanych kapitałowo, które mogą być stosowane przy sporządzaniu jednostkowych sprawozdań finansowych przez jednostki zależne różnych poziomów konsolidacji.

Odrębną grupę narzędzi polityki bilansowej tworzą te, które są specyficzne dla jednostek powiązanych kapitałowo, a w szczególności dla grup kapitałowych. Ich stosowanie jest koordynowane z pozycji jednostki dominującej sporządzającej skonsolidowane sprawozdanie finansowe i ma służyć odpowiedniej prezentacji sytuacji finansowej grupy jednostek tworzących grupę kapitałową. Jednym z takich instrumentów są transakcje przeprowadzane pomiędzy jednostkami grupy lub transakcje zmieniające strukturę grupy w celu osiągnięcia określonych efektów finansowych, nie zawsze w postaci zysków całkowitych.

Celem opracowania jest przegląd narzędzi kształtowania zysków całkowitych w grupie kapitałowej i analiza skutków stosowania wybranych instrumentów na podstawie wielkości wykazywanych w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym. Celem równorzędnym jest wykazanie transakcji wewnętrznych oraz transakcji zmieniających strukturę grupy kapitałowej jako podstawowych narzędzi kształtowania zysków bilansowych.

Główną tezą opracowania jest stwierdzenie, że podstawowym narzędziem kształtowania zysków bilansowych grupy kapitałowej są transakcje wewnętrzne oraz transakcje zmieniające strukturę grupy.

1. Grupa kapitałowa jako szczególny organizm gospodarczy

Jednostka gospodarcza w ramach procesów gospodarczych przeprowadzanych w roku obrotowym wypracowuje wynik finansowy, który jest wypadkową wyników częściowych osiągniętych w danym okresie. Część operacji gospodarczych doprowadza do zwiększenia kapitałów własnych jednostki z pominięciem wyniku finansowego, ale wpływając na jego zyski całkowite.

Szczególnym, pod względem możliwości kształtowania zysków całkowitych, podmiotem gospodarczym jest grupa kapitałowa. Zgodnie z art. 3 ustawy o rachunkowości grupę kapitałową stanowi jednostka dominująca wraz z jednostkami zależnymi¹. Grupa kapitałowa składa się zatem z więcej niż jednej jednostki gospodarczej zachowującej odrębność prawną oraz obowiązek sprawozdawczy. W tym przypadku na wynik finansowy grupy kapitałowej składają się wyniki wszystkich jednostek wchodzących w jej skład. Zyski całkowite grupy stanowią sumę wszystkich zysków całkowitych tych jednostek, ale poddanych procesowi

---

¹ Ustawa z 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jednolity z 2 września 2009 r., DzU nr 152, poz. 1223.

konsolidacji. W procesie konsolidacji wyniki cząstkowe są poddawane korektom i eliminacjom, które mają na celu usunięcie wielkości dublujących się lub wielkości zniekształcających te wyniki, prezentowanych w jednostkowych sprawozdaniach finansowych.

W ramach polityki bilansowej jednostki dominujące stosują narzędzia kształtujące zyski bilansowe, typowe dla jednostek nietworzących grupy kapitałowej oraz te, które można uznać za charakterystyczne właśnie dla tych podmiotów gospodarczych.

Do najczęściej wykorzystywanych należą odpisy aktualizujące składniki majątku (np. należności, składniki zapasów), odpisy z tytułu trwałej utraty wartości, amortyzacja bilansowa różna od podatkowej, tworzenie i rozwiązywanie rezerw, wycena inwestycji w wartości godziwej (szczególnie w przypadku sporządzania sprawozdania finansowego na podstawie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości i Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej²). W większości jednostek gospodarczych są one stosowane w celu poprawy obrazu sytuacji finansowej jednostki, jaki powstaje na podstawie sprawozdania finansowego.

2. Transakcje pomiędzy jednostkami grupy kapitałowej

Każda z jednostek wchodzących w skład grupy kapitałowej prowadzi określoną działalność gospodarczą, w ramach której przeprowadza transakcje z jednostkami spoza grupy oraz z jednostkami grupy. Jednym z narzędzi skutecznego wpływania na zyski całkowite grupy kapitałowej jest odpowiedni dobór strony transakcji. Jeżeli jednostka grupy musi nabyć określony składnik aktywów, np. towar lub usługę, a inna jednostka grupy zajmuje się sprzedażą tych towarów lub świadczeniem takich usług, to transakcja jest przeprowadzana pomiędzy tymi jednostkami, z pominięciem jednostek zewnętrznych. Bardzo często warunki transakcji (np. cena sprzedaży, termin płatności) są znacznie korzystniejsze w stosunku do transakcji realizowanych na zewnątrz grupy. Szczególne znaczenie dla wyników grupy mają transakcje przeprowadzane pomiędzy jednostkami grupy,

---

² Rozporządzenie Komisji (WE) nr 494/2009 z 3 czerwca 2009 r. zmieniające rozporządzenie nr 1126/2008 przyjmujące określone MSR zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do MSR 27; Rozporządzenie Komisji (WE) Nr 1126/2008 z 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady.

gdyż finansowe rezultaty tych transakcji oddziałują na obydwie strony transakcji, np. zysk osiągnięty przez jedną jednostkę może stanowić dla drugiej strony transakcji powiększenie kosztów, a tym samym obniżenie wyniku finansowego. Należy podkreślić, że wyniki transakcji realizowane wyłącznie pomiędzy jednostkami grupy kapitałowej nie stanowią elementu jej wyniku finansowego, gdyż podlegają eliminacjom jako tzw. zyski (straty) niezrealizowane. Urzeczywistnienie zysku następuje dopiero wtedy, gdy w łańcuszku transakcji jest doliczany przez jednostki grupy zysk, a ostatecznym odbiorcą produktu, świadczenia lub towaru jest podmiot spoza grupy, który w ramach zapłaty za produkty, świadczenia lub towary pokrywa te zyski³.

Eliminacja niezrealizowanych zysków w grupie kapitałowej w skonsolidowanym rachunku zysków i strat oraz w skonsolidowanym bilansie (skonsolidowanym sprawozdaniu z całkowitych dochodów oraz skonsolidowanym sprawozdaniu z sytuacji finansowej) powoduje wykazanie odroczonego podatku dochodowego. Odroczonego podatku dochodowego zmniejsza pozycję podatku dochodowego w rachunku wyników oraz powiększa pozycję aktywów bilansu „Rozliczenia międzyokresowe długoterminowe – Aktywa z tytułu odroczonego podatku”. Taka korekta zwiększa o wartość tego podatku całkowite dochody grupy wykazane w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym (tabela 1).

Tabela 1

Korekty z tytułu odroczonego podatku dochodowego

Pozycja sprawozdawcza	Korekty Dt	Korekty Ct
Skonsolidowany rachunek zysków i strat Podatek dochodowy		Korekta (-)
Skonsolidowany bilans Aktywa z tytułu odroczonego podatku	Korekta (+)	
Wynik finansowy		Korekta (+)

Źródło: opracowanie własne.

Konsekwencją transakcji przeprowadzonej pomiędzy jednostkami grupy kapitałowej jest konieczność korekty podatku dochodowego od niezrealizowanych zysków w stosunku do wielkości wykazanych w jednostkowych rachunkach zysków i strat, co ilustruje przypadek 1.

³ Cena sprzedaży określona według faktury wystawionej przez jednostkę grupy podmiotowi spoza grupy decyduje o rzeczywistym wyniku grupy, czyli pokryciu zysku doliczanego przez jednostki grupy w ramach transakcji przeprowadzanych wewnątrz grupy.

Przypadek 1

Jednostka zależna A sprzedała usługę transportową (przewóz towarów do klienta), wystawiając fakturę VAT jednostce zależnej B na kwotę 10 000 zł netto. W kwocie netto uwzględniono zysk 2000 zł. W jednostce A zostanie wykazany przychód ze sprzedaży usługi transportowej 10 000 zł oraz w ramach wyniku finansowego zysk brutto 2000 zł, natomiast po opodatkowaniu stawką 19% zysk 1620 zł.

Jednostka B wykaże koszty sprzedaży towarów 10 000 zł i o tę wartość zostanie pomniejszony wynik ze sprzedaży. Jednostka dominująca w ramach sporządzania skonsolidowanego sprawozdania finansowego musi ująć skutki tej transakcji dla wyniku całej grupy kapitałowej. W tym celu zostaną przeprowadzone odpowiednie korekty i eliminacje konsolidacyjne przywracające prawidłowy poziom wyniku finansowego w skonsolidowanym rachunku zysków i strat, zebrane w tabeli 2.

Tabela 2

Korekty z tytułu transakcji przeprowadzonej pomiędzy jednostkami A i B

Sprawozdanie finansowe	Pozycja sprawozdania finansowego	Korekty i eliminacje konsolidacyjne		Wartość w punktu widzenia wyniku grupy kapitałowej
		Dt	Ct	
Rachunek zysków i strat jednostki	Przychody ze sprzedaży produktów	10 000		zmniejszenie
Rachunek zysków i strat jednostki	Koszt sprzedanych produktów		8000	zmniejszenie
Rachunek zysków i strat jednostki	Koszty sprzedaży	–	–	10 000 (bez zmian)
Rachunek zysków i strat jednostki	Podatek dochodowy		380	zmniejszenie
Bilans	Rozliczenia międzyokresowe długoterminowe – Aktywa z tytułu odroczonego podatku	380		zwiększenie
Bilans	Zysk (strata) netto		380	zwiększenie
Zmniejszenie wyniku finansowego grupy kapitałowej				1620

Źródło: opracowanie własne.

Z punktu widzenia wyniku finansowego grupy kapitałowej nastąpiło jego zmniejszenie o 10 000 zł z racji poniesienia kosztu przez jednostkę B dowiezienia towarów do klienta spoza grupy kapitałowej. Gdyby odbiorcą usługi transpor-

towej był również podmiot objęty kręgiem konsolidacyjnym, koszty sprzedaży również zostałyby poddane korekcji.

Jeżeli przedmiotem transakcji jest określony towar, istotne staje się dla wyniku grupy, jaka część tego towaru jest w dalszym ciągu wykazywana na dzień bilansowy w zapasach jednostek grupy. W tym przypadku zyski doliczone w ramach transakcji przeprowadzonych w grupie stanowią część wartości tych zapasów, a więc wartość majątku i wyniku finansowego jednostek grupy kapitałowej w ich jednostkowych sprawozdaniach finansowych jest zawyżona.

Innym przypadkiem jest transakcja, w której przedmiot transakcji zmienia swoją funkcję z punktu widzenia cyklu operacyjnego, np. towar staje się środkiem trwałym lub odwrotnie.

W ramach grupy kapitałowej może nastąpić swoista specjalizacja w zakresie obsługi pozostałych jednostek-członków grupy. Jednostka dominująca (lub inne jednostki grupy) może wykorzystać jednostkę zależną różnych szczebli lub utworzyć nową, której głównym zadaniem jest przeprowadzanie remontów oraz innych usług budowlanych w pozostałych jednostkach grupy, co istotnie może obniżyć koszty tych remontów z punktu widzenia całego organizmu gospodarczego, jakim jest grupa kapitałowa. Jednostki grupy, przeprowadzając odpowiednio transakcje pomiędzy sobą w zakresie wymiany określonych świadczeń, znacząco obniżają koszty. Poprzez wykorzystanie takich jednostek do obsługi grupy kapitałowej w zakresie np. ochrony mienia, informatycznym, transportowym lub księgowym można skutecznie wpływać na jej zyski całkowite.

Należy podkreślić, że jednostki wchodzące w skład grupy kapitałowej mogą za pomocą transakcji przeprowadzanych między sobą w skuteczny sposób wpływać na zyski całkowite wykazywane w jednostkowych sprawozdaniach finansowych. Głównym narzędziem jest oczywiście cena transakcyjna, która może być ustalana w zależności od celu bilansowego, oraz moment przeprowadzenia transakcji i forma płatności.

Im więcej jest transakcji „wewnętrznych” w grupie, tym bardziej sumowane wyniki wykazywane w sprawozdaniach jednostkowych różnią się od zysków bilansowych wykazanych w skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych.

3. Transakcje zmieniające strukturę grupy kapitałowej

Jednym z narzędzi wpływania na wyniki bilansowe grupy kapitałowej jest odpowiednie sterowanie strukturą grupy poprzez pozyskiwanie lub zbywanie udziałów w jednostkach, a przez to zmianę jednostek objętych konsolidacją sprawozdań finansowych. Efektem takich działań może być włączenie do grupy kapitałowej jednostki rentownej, o atrakcyjnym majątku i profilu działalności, z wykazaniem na dzień nabycia wartości firmy lub przychodów odpowiednio rozliczanych⁴. Jednak ciekawszą, z punktu widzenia wykazywanych wyników całkowitych grupy, jest sytuacja, w której jednostka wchodząca w skład grupy prowadzi nierentowną działalność i generuje stratę, w sposób istotny obniżając wyniki całej grupy.

Metody te nazywane są w literaturze żartobliwie „pozbywaniem się sprawiającego kłopoty dziecka” (*throw out a problem child*)⁵. W ramach tej grupy metod istotne jest to, aby usunąć jednostkę, która przynosi straty z kręgu konsolidacyjnego sprawozdań finansowych.

Najprostszą metodą jest zbycie udziałów w takiej jednostce, całkowite lub częściowe, ale powodujące brak możliwości kontrolowania tej jednostki. W rezultacie jednostka przestaje być zależna i nie wchodzi w skład grupy kapitałowej, a tym samym nie jest objęta konsolidacją. W skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym wykazuje się wyłącznie wynik na transakcji ze sprzedaży oraz koszty z tą operacją związane.

Należy podkreślić, że finansowy wynik tej transakcji zostanie wykazany w jednostkowym sprawozdaniu przedsiębiorstwa, które dokonało sprzedaży (zwykle jednostki dominującej lub jednostki dominującej niższego szczebla) oraz w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym. Analizowane wyżej problemy ilustruje przypadek 2.

Przypadek 2

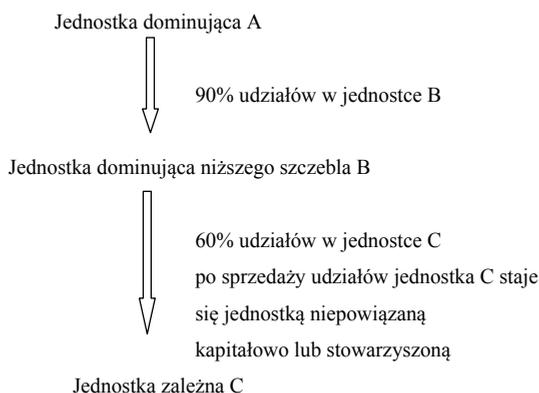
Jednostka A ma 90% udziałów w jednostce B, natomiast jednostka B ma 60% udziałów w jednostce C. Jednostki A, B i C tworzą grupę kapitałową X, w której jednostka A jest jednostką dominującą, jednostka B jest jednostką zależną od jednostki A i jednostka dominująca w stosunku do jednostki C. Jeżeli jednostka B

⁴ Szczególnie dotyczy to zasad rozliczania wykazanej wartości firmy z konsolidacji oraz związanych z nią odpisów amortyzacyjnych (według UoR) oraz odpisów z tytułu trwałej utraty wartości (MSR/MSSF oraz UOR).

⁵ T.E. Mekce, *Earnings Management: An Executive Perspective*, Thomson 2005, s.127.

sprzeda np. 43% udziałów w jednostce C, wynik na tej transakcji zostanie wykazany w jednostkowym sprawozdaniu z całkowitych dochodów (jednostkowym rachunku zysków i strat) sporządzonym przez jednostkę B oraz w skonsolidowanym sprawozdaniu z całkowitych dochodów (skonsolidowanym sprawozdaniu z całkowitych dochodów) sporządzonym przez jednostkę A.

W wyniku przeprowadzonej transakcji jednostka C nie jest już powiązana kapitałowo z jednostką B i nie zostanie objęta konsolidacją sprawozdań finansowych. Istotne jest w tym przypadku to, że z punktu widzenia wyników całkowitych grupy kapitałowej należy również wyeliminować relację kapitałową stowarzyszenia⁶. Zgodnie z obowiązującym prawem relacja jest rozliczana za pomocą metody praw własności (zgodnie z UoR) oraz według metody praw własności lub metody konsolidacji proporcjonalnej (zgodnie z MSR/MSSF). Obydwie wymienione metody wymagają uwzględnienia wyniku finansowego jednostki oraz innych zmian w jej kapitałach własnych proporcjonalnie do posiadanych udziałów. Nie pozwalają zatem wyeliminować niekorzystnych wyników jednostki z całkowitych dochodów grupy kapitałowej, co zilustrowano na rysunku 1.

Rysunek 1. Struktura grupy kapitałowej X

Źródło: opracowanie własne.

Istotne jest w tym przypadku to, w której pozycji skonsolidowanego rachunku zysków i strat (lub w skonsolidowanego sprawozdania z całkowitych dochodów,

⁶ Przyjmuje się na podstawie MSR/MSSF oraz UoR jako sytuację typową przedział procentowy posiadanych przez inwestora udziałów w innej jednostce od 20 do 50% (włącznie) w celu osiągnięcia relacji stowarzyszenia.

jeżeli sprawozdanie zostało sporządzone zgodnie z MSR/MSSF) zostanie wykazany wynik ze sprzedaży udziałów. Zgodnie z MSR/MSSF jednostka dominująca lub jednostki dominujące niższego szczebla mogą wykazać wynik ze sprzedaży jako wynik operacyjny bez wyodrębniania go lub jako pozycję wyniku przy braku kontynuacji działania. O sposobie prezentacji decyduje przyjęty poziom istotności. Jeżeli jednostka uzna wynik ze sprzedaży udziałów jako nieistotny, nie musi go wykazywać oddzielnie. Zatem interpretacja tego wyniku może być zupełnie inna, w zależności od przyjętej pozycji sprawozdawczej.

Z punktu widzenia rewizji finansowej zaleca się przyjmowanie wskaźników ustalających łączną istotność ogólną na następujących poziomach:

- 5–10% wyniku brutto,
- 0,5–1,0 % sumy bilansowej,
- 0,5–1,0 % wartości sprzedaży⁷.

Zgodnie z UoR, jeżeli w ciągu roku obrotowego zbyto udziały w jednostce zależnej, to w skonsolidowanym rachunku zysków i strat wykazuje się:

- 1) wyniki działalności osiągnięte przez tę jednostkę zależną do dnia zbycia udziałów przez jednostkę dominującą lub inną jednostkę objętą konsolidacją;
- 2) wynik ze zbycia udziałów jednostki zależnej ustalony jako różnica między przychodem ze zbycia udziałów a odpowiadającą im częścią aktywów netto jednostki zależnej, skorygowaną o nieodpisaną część wartości firmy lub ujemnej wartości firmy, dotyczącą zbytych udziałów. Zysk/stratę ze zbycia całości lub części udziałów w jednostce zależnej oblicza się zgodnie z procedurą przedstawioną na rysunku 2.

Przychody ze zbycia całości lub części udziałów w jednostce zależnej
–
wartość bilansowa udziałów netto spółki zależnej odpowiadająca udziałowi procentowemu jednostki dominującej w aktywach netto jednostki zależnej na moment przed dniem zbycia udziałów
–/+
nieodpisana wartości firmy lub ujemna wartości firmy ustalona na dzień przed zbyciem udziałów
=
ZYSK/STRATA ZE ZBYCIA CAŁOŚCI UDZIAŁÓW W JEDNOSTCE ZALEŻNEJ

Rysunek 2. Ustalanie wyniku ze zbycia całości lub części udziałów w jednostce zależnej

Źródło: opracowanie własne.

⁷ H. Buk, *Konsolidacja sprawozdań finansowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2010, s. 29.

Ustalanie wyniku ze sprzedaży udziałów ilustruje przypadek 3.

Przypadek 3

Jednostka A nabyła 01.01.XX+1 r. 100% udziałów w jednostce B, płacąc za nie 300 000 zł. Na dzień nabycia udziałów wartość godziwa aktywów netto jednostki B wynosiła 220 000 zł (równa wartości księgowej). Na dzień bilansowy 31.12.XX+1 struktura grupy kapitałowej nie uległa zmianie. 31.12.XX+2 jednostka A sprzedała 40% udziałów w jednostce B za 150 000 zł. Na ten dzień aktywa netto jednostki B wycenione według godziwej wartości wycenione zostały na 280 000 zł. Jednostka A sporządza skonsolidowane sprawozdanie finansowe zgodnie z UoR.

W tabeli 3 przedstawiono eliminacje i korekty konsolidacyjne związane z nabyciem i sprzedażą udziałów w jednostce B.

Tabela 3

Eliminacje i korekty konsolidacyjne

Pozycja bilansu i rachunku zysków i strat	Korekty	
	Dt	Ct
Zysk ze sprzedaży udziałów w jednostce zależnej		18 800
Przychody finansowe – pozostałe	30 000	
Odpis wartości firmy konsolidacyjnej	16 000	
Udziały w jednostce B		180 000
Wartość firmy konsolidacyjna	28 800	
Kapitał własny spółki B	220 000	
Zysk/strata z lat ubiegłych	16 000	
Kapitał mniejszości		112 000
Razem eliminacje i korekty	326 800	326 800

Źródło: opracowanie własne.

Obliczenia dotyczące ustalenia wyniku ze sprzedaży udziałów i związanych z tym korekt konsolidacyjnych;

- wartość firmy na dzień nabycia udziałów w jednostce B

$$300\ 000 - 220\ 000 = 80\ 000$$

- odpis roczny wartości firmy przy założeniu okresu amortyzacji 5 lat

$$80\ 000 / 5\ \text{lat} = 16\ 000$$

– odpisy wartości firmy w roku XX +1 – 160 000, w roku XX+2 – 16 000

– przychody ze sprzedaży udziałów w jednostce B

$$150\ 000$$

– aktywa netto wycenione według wartości godziwej przypadające na sprzedane udziały

$$280\ 000 \times 40\ \% = 112\ 000$$

– odpis wartość firmy przypadający na sprzedane udziały

$$(80\ 000 - 16\ 000) \times 40\ \% = 19\ 200$$

Zysk ze sprzedaży udziałów

$$150\ 000 - 112\ 000 - 19\ 200 = 18\ 800$$

– różnica pomiędzy ceną nabycia 40 % udziałów w jednostce B a ceną ich sprzedaży

$$150\ 000 - 120\ 000 = 30\ 000$$

– kapitał mniejszości na 31.12.XX+2

$$280\ 000 \times 40\ \% = 112\ 000$$

Należy podkreślić, że wykazany w skonsolidowanym rachunku zysków i strat wynik ze sprzedaży udziałów w jednostce zależnej uwzględnia część nieodpisanej wartości firmy (ujemnej wartości firmy) przypadającej proporcjonalnie na zbyte udziały. W rezultacie wartość firmy lub ujemna wartość firmy staje się istotną częścią tego wyniku. Jednostka dominująca może kształtować wynik grupy kapitałowej poprzez przeprowadzanie transakcji zmieniających jej strukturę i kształtujących elementy wyniku finansowego.

Inną techniką opisywaną w literaturze jest metoda wydzielenia nierentownego rodzaju działalności (*spin off*). Polega ona na tym, że jeśli określony rodzaj działalności lub oddział jednostki wchodzącej w skład grupy kapitałowej jest dla niej niekorzystny, należy doprowadzić do podziału tej jednostki, czyli utworzenia nowego podmiotu, który przejmie działalność lub oddział. Nowo utworzona jednostka może nie być objęta kręgiem konsolidacyjnym. Taki efekt można uzyskać poprzez odpowiednią wymianę wyemitowanych akcji i skierowanie ich do akcyj-

nariuszy nieprowadzących działalności gospodarczej lub jednostek niewchodzących w skład grupy kapitałowej. W rezultacie w grupie kapitałowej pozostanie wyłącznie działalność lub oddziały danej jednostki korzystne dla wyników całej grupy.

W literaturze szeroko opisywane są również przypadki przeniesienia części niechcianych aktywów lub rodzajów działalności do tzw. jednostek specjalnego przeznaczenia (*special purpose entities*), które z racji formy prawnej nie są objęte konsolidacją. Amerykańskie standardy rachunkowości (GAAP – Generally Accepted Accounting Principles) dużo uwagi poświęcają rozwiązaniom dotyczącym tych jednostek. Jedno z największych przestępstw gospodarczych XX wieku dotyczyło amerykańskiego koncernu ENRON, w którym posłużono się utworzonymi jednostkami specjalnego przeznaczenia w celu zmanipulowania wyników grupy kapitałowej wykazywanych w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym⁸.

Przesunięcie aktywów do jednostek specjalnego przeznaczenia powoduje dwie potencjalne korzyści z punktu widzenia całkowitych zysków grupy:

- możliwość sterowania wynikami grupy,
- dostępność aktywów z punktu widzenia potrzeb działalności operacyjnej.

Takimi aktywami mogą być udziały, instrumenty finansowe, kontrakty dające prawo do otrzymania środków pieniężnych

4. Zwolnienia z obowiązku konsolidacji sprawozdań finansowych

MSR/MSSF zasadniczo nie wprowadzają możliwości odstąpienia od konsolidacji. Wszystkie grupy kapitałowe, bez względu na wielkość, są zobligowane do sporządzenia skonsolidowanego sprawozdania finansowego. Konsolidacją należy objąć wszystkie jednostki zależne, bez względu na ich formę prawną. Przepisy wskazują tylko jedną okoliczność, w której jednostka zależna nie jest objęta konsolidacją, a mianowicie, gdy w momencie nabycia w niej udziałów spełniała kryteria aktywów przeznaczonych do sprzedaży. W takim przypadku, należy udziały te rozliczyć zgodnie z MSSF 5 „Aktywa trwale przeznaczone do sprzedaży oraz działalność zaniechana”. Jednostka dominująca musi w takim przypadku wykazać

---

⁸ P. Gut, *Falszowanie sprawozdań finansowych*, „Monitor Finansów i Rachunkowości” 2009, nr 9, www.mrf.pl (15.05.2012).

się odpowiednią dokumentacją potwierdzającą przeznaczenie tych udziałów do sprzedaży w terminie 12 miesięcy i kierownictwo jednostki poszukuje nabywcy.

Zapisy UoR są pod tym względem bardziej liberalne i wskazują wiele okoliczności, w których można odstąpić od konsolidacji lub nie włączyć do niej jednostki zależnej. Wyłączenia wskazane w UoR są fakultatywne i obligatoryjne.

Do wyłączeń fakultatywnych można wskazać możliwość odstąpienia od obowiązku konsolidacji sprawozdań finansowych, jeśli grupa kapitałowa spełnia warunki „małej grupy kapitałowej”, chociaż ustawodawca nie posługuje się takim określeniem.

Zgodnie z art. 56 jednostka może nie sporządzać skonsolidowanych sprawozdań, jeśli na dzień bilansowy roku obrotowego oraz roku ten rok poprzedzającego łączne dane jednostek wchodzących w skład grupy kapitałowej bez dokonywania wyłączeń konsolidacyjnych spełniają co najmniej dwa z trzech warunków:

- a) łączna suma bilansowa nie przekracza równowartości 7 500 000 euro w przeliczeniu na walutę polską;
- b) łączne przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów oraz operacji finansowych w walucie polskiej nie przekracza równowartości 15 000 000 euro;
- c) łączne średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty wynosi nie więcej niż 250 osób.

Drugi przypadek dotyczy wielopoziomowej grupy kapitałowej (co najmniej dwupoziomowej) i odnosi się do możliwości odstąpienia od obowiązku sporządzenia skonsolidowanego sprawozdania finansowego przez jednostkę dominującą niższego szczebla. Zgodnie z art. 56 jednostka dominująca, zależna od innej jednostki mającej siedzibę lub miejsce sprawowania zarządu na terytorium Europejskiego Obszaru Gospodarczego, może nie sporządzać skonsolidowanego sprawozdania finansowego, jeżeli:

- a) jednostka dominująca wyższego szczebla ma co najmniej 90% udziałów tej jednostki, a wszyscy pozostali udziałowcy tej jednostki wyrazili zgodę;
- b) jednostka dominująca wyższego szczebla jest zobowiązana do objęcia konsolidacją zarówno zależnej od niej jednostki dominującej, jak i wszystkich jednostek zależnych od jednostki dominującej zwolnionej od sporządzania.

Można wyłączyć z kręgu konsolidacyjnego jednostkę zależną, jeśli jej dane są uznane za nieistotne. Tak więc poziom istotności przyjęty w polityce rachunkowości ma w tym przypadku znaczenie dla wykazywanego wyniku grupy kapitałowej.

Ostatnim fakultatywnym przypadkiem wskazanym w UoR, w którym jednostka dominująca może nie sporządzać skonsolidowanego sprawozdania finansowego, jest sytuacja, gdy wszystkie jednostki od niej zależne wyłączają się z obowiązku objęcia ich konsolidacją.

Zgodnie z art. 57 jednostki zależne lub stowarzyszone nie są objęte konsolidacją, jeśli:

- a) udziały w nich zostały nabyte, zakupione lub pozyskane w innej formie wyłącznie w celu odsprzedaży w terminie jednego roku od dnia ich nabycia, zakupu lub pozyskania w innej formie;
- b) sprawowanie kontroli nad jednostką zależną jest ograniczone.

5. Podatkowa grupa kapitałowa

Na sytuację finansową grupy kapitałowej wpływ ma również jej status podatkowy.

Grupa kapitałowa, która nie jest podatkową grupą kapitałową, w sensie podatkowym nie stanowi umownej całości. Każda z jednostek wchodzących w skład grupy rozlicza się z podatku dochodowego od osób prawnych oddzielnie, nie mając możliwości kompensowania zysków i strat.

Część grup kapitałowych ma status podatkowej grupy kapitałowej. Uzyskanie przez grupę kapitałową takiego statusu stanowi dopełnienie w stosunku do koncepcji jednoci gospodarczej i pozwala rozliczać się z tytułu podatku dochodowego jako jednemu podmiotowi gospodarczemu. W praktyce sprowadza się to do sumowania dochodów wszystkich jednostek grupy, czyli kompensowania zysków i strat podatkowych wykazanych przez te jednostki. Jest to przywilej, który pozwala, szczególnie w przypadku występowania w grupie jednostek nierentownych oraz jednostek wykazujących spore dochody podatkowe, zminimalizować obciążenia podatkowe, a tym samym zwiększyć wyniki. Zgodnie z Ustawą o podatku od osób prawnych⁹ przedmiotem opodatkowania podatkiem dochodowym jest osiągnięty w roku podatkowym dochód stanowiący nadwyżkę sumy dochodów wszystkich spółek tworzących grupę (podatkową) nad ich sumą strat.

Jeżeli część ze spółek podatkowej grupy kapitałowej wykazuje stratę, wartość podatku dochodowego płaconego przez nią będzie niższa od łącznego podatku, jaki zapłaciłyby indywidualnie poszczególne spółki. Może pojawić

⁹ Ustawa z 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, DzU 2011, nr 74, poz. 397.

się w praktyce również pokusa sterowania wynikami poszczególnych spółek za pomocą transakcji wewnątrzgrupowych.

Grupa kapitałowa, aby uzyskać status podatkowej grupy, musi spełnić łącznie szereg warunków. Warunki te można podzielić na:

- a) kapitałowe,
- b) finansowe,
- c) formalne.

Do warunków kapitałowych należą m.in. następujące⁷

- przeciętny kapitał zakładowy przypadający na każdą spółkę nie może być niższy niż 1 000 000 zł,
- spółka dominująca ma udział bezpośredni w pozostałych spółkach grupy 95%,
- spółki zależne nie mają udziałów w kapitale zakładowym innych spółek tworzących grupę.

Głównym warunkiem finansowym jest określenie minimalnego poziomu dochodu w stosunku do przychodów grupy jako 3%.

Do warunków formalnych można zaliczyć m.in. następujące:

- podatkową grupę kapitałową mogą tworzyć wyłącznie spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością mające siedzibę na terytorium Polski;
- w spółkach, które mają tworzyć podatkową grupę kapitałową, nie występują zaległości w płatnościach podatków stanowiących dochód budżetu państwa;
- spółka dominująca i spółki zależne zawarły umowę notarialną na okres co najmniej 3 lat podatkowych;
- spółki należące do podatkowej grupy kapitałowej nie korzystają ze zwolnień od podatku dochodowego na podstawie odrębnych ustaw.

Często w praktyce tylko część jednostek grupy kapitałowej spełnia warunki podatkowej grupy kapitałowej. W takim przypadku struktura grupy kapitałowej według prawa handlowego i bilansowego nie pokrywa się ze strukturą podatkowej grupy kapitałowej.

Istotną korzyścią statusu podatkowej grupy kapitałowej jest brak ograniczeń wynikających ze stanu prawnego dotyczącego cen transferowych, a więc weryfikacji transakcji z punktu widzenia zasad rynkowych¹⁰.

---

¹⁰ W praktyce trudno jest udowodnić nierynkowe warunki przeprowadzania transakcji wewnątrzgrupowych.

Wnioski

Z punktu widzenia kształtowania zysków bilansowych grupy kapitałowej szczególne znaczenie mają transakcje odpowiednio zmieniające strukturę grupy. Tego typu transakcje powodują określone skutki zarówno w jednostkowych sprawozdaniach finansowych, jak i w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym. Wyniki finansowe osiągnięte na tych transakcjach podlegają korekcie wyłącznie o nieopisaną część wartości firmy lub ujemnej wartości firmy według UoR i o część wartości firmy według MSR/MSSF. Zatem uwzględniając ten element wyniku grupy, można przeprowadzić transakcję na warunkach, które w pożądanym sposób kształtują zyski całkowite jednostki dominującej. Nie bez znaczenia dla interpretacji tych wyników jest również sposób prezentacji rezultatów takich transakcji w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym. Kwestią problematyczną wydaje się również przyjmowany przez jednostkę dominującą poziom istotności, który nie jest określony prawnie, a może odnosić się do określenia kręgu konsolidacyjnego lub skutków transakcji „wewnętrznych”. Ujawnione i nagłośnione przypadki z gospodarki światowej wskazują na to, że rewizja finansowa nie zawsze wystarcza do wykrycia tzw. złych praktyk w obszarze manipulowania wynikami grup kapitałowych.

Istotny jest również wpływ transakcji o charakterze operacyjnym przeprowadzanych pomiędzy jednostkami grupy na wyniki wykazywane w ich skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych. Im więcej jest takich transakcji przeprowadzanych w roku obrotowym, tym większe są rozbieżności pomiędzy zyskami bilansowymi wykazywanymi w jednostkowych sprawozdaniach i w sprawozdaniu skonsolidowanym. Z tego względu szczególne znaczenie ma prawidłowe sporządzanie i czytanie skonsolidowanego sprawozdania finansowego.

Literatura

- Buk H., *Konsolidacja sprawozdań finansowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2010.
- Gut P., *Falszowanie sprawozdań finansowych*, „Monitor Finansów i Rachunkowości” 2009, nr 9, www.mrf.pl
- Mekce T.E., *Earnings Management: An Executive Perspective*, Thomson 2005.

Rozporządzenie Komisji (WE) Nr 1126/2008 z 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady.

Rozporządzenie Komisji (WE) nr 494/2009 z 3 czerwca 2009 r. zmieniające rozporządzenie nr 1126/2008 przyjmujące określone MSR zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do MSR 27.

Ustawa z 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, DzU 2011, nr 74, poz. 397.

Ustawa z 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jednolity z 2 września 2009 r., DzU nr 152, poz. 1223.

**PARTICULAR TRANSACTIONS
IN CREATING THE COMPREHENSIVE INCOME
IN ENTITIES OF CAPITAL GROUP**

Summary

There are many instruments of accounting policy influenced on companies total income. Particular transactions conducted between the units of capital group evaluate the influence on total income of capital group as an individual. In respect of this the special role can be attributed to transactions concerned with change in structure of capital group and special transactions between units of group. The result of such transactions is considered with value of total income presented in individual and consolidated financial reports.

Keywords: capital group, comprehensive income, consolidated financial statement, transactions in capital group

Translated by Marzena Strojek-Filus